

Az UNESCO hamburgi neveléstudományi intézetének negyedéves folyóirata elsősorban azoknak az érdeklődésére tart számot, akik az oktatásügyet mint egészet kezelik, az oktatás-nevelés kérdéseit pedig mint az oktatási rendszer problémáit kutatják s kívánják megoldani. Emellett a folyóirat újabbban még egy funkciót is betölt: a neveléstudomány vagy a vele határos tudományok egy-egy területéről kíván időről-időre áttekintést adni úgy, hogy a legújabb fejlemények közkinccsé váljanak. A folyóirat alább áttekintésre kerülő XVII. s XVIII. évfolyamának számai mindkét tendenciára például szolgálhatnak. Az egyes tanulmányok általában az oktatásügy kérdéseit rendszerelmzési megközelítésben tárgyalják, míg az 1972. évi 1. szám a nevelés-szociológia néhány újabb fejleményét taglalja.

*

IRA J. WINN (Northridge, California) az 1971. évi 3. számban az oktatásügyi tervek realizálhatóságáról ír (*Az oktatásügyi tervek megvalósításának stratégiái a fejlődő országokban*). Az oktatástervezési intézmények és munkacsoportok, állapítja meg a szerző, mindaddig az adatgyűjtésre és a költségkihatásokra összpontosították erőfeszítéseiket, és keveset törődtek azzal, hogy az általuk javasolt oktatásügyi program mennyiben ültethető át az oktatáspolitikába. Valójában azonban az oktatásügyi tervjavaslatok a változtatás igényének talaján kell megszülessenek pedagógusok, politikusok és a finanszírozó alapítványok képviselőinek nyilvánossága előtt.

VOLKER LENHART (Heidelberg) *Tanárképzés a fejlődő országok szakoktatása számára* címmel közöl tanulmányt. Ebből megtudható, hogy az NSZK kormányának alapítványa segítségével 1956 óta mintegy 60 ország számára könnyítették meg a szakoktatási hálózat kiépítését. Az újonnan megnyílt iskolákban a tanári kar rendszerint német; a program célja azonban az, hogy ezeket a tanárokat fokozatosan hazai szaktanárok váltsák föl. A hazai tanárjelöltek az anyaiskolákban képzik ki, majd mintegy másfél esztendőns NSZK-

beli ösztöndíj következik. A program negatív tapasztalatai közé tartozik azonban, hogy az így fölkészített szakoktatók sok esetben nem térnek vissza anyaiskolájukba tanítani.

Ennek a számnak az egyik legérdekesebb cikkét D. C. MORTON és D. R. WATSON (Manchester) írta. (*Segítségnyújtás a hátrányos helyzetűeknek és a jelenkori liberalizmus az Egyesült Államokban*). A két fiatal szociológus rámutat arra, hogy az Egyesült Államok értelmiségi köreiből a hatvanas évek derekán egyre határozottabb arculatot öltött egy liberális ideológia, amely leginkább az individualizmussal, racionalizmussal, valamint a főnálló rendszerrel szembeni elkötelezettséggel jellemezhető. A századeleji liberalizmus újraéledése az oktatásügyben legjellemzőbben úgy jelentkezett, hogy fölfedezték és megkísérelték pedagógiai eszközökkel megoldani a hátrányos tanulmányi helyzet problematikáját. E kísérleteket a pszichológizmus, a didaktikai megközelítés, a pártatlanság hangoztatása jellemezte, valamint az a törekvés, hogy minden gyermeket beilleszenek a főnálló oktatási rendszerbe. A szerzők ezzel szemben az olyan szociológiai szemléletet szorgalmazzák, amely a probléma gyökerét a társadalmi és az oktatási rendszer összefüggéseiben keresi.

RICHARD H. P. KRAFT (Tallahassee, California) *Műszaki haladás és pedagógiai elmaradottság* címen az oktatástervezők dilemmájáról ír. Bár már évek óta tart a műszaki emberek, a közgazdászok és az oktatástervezők dialógusa, a műszaki haladás gazdasági vetületeivel kapcsolatban az oktatástervezőknek mindaddig csupán általános és homályos képzeteik voltak. A szerző ebben a tanulmányban azt fejtegeti, hogy ezt a homályos elképzelést konkrét modellel vagy modellekkel kell fölváltani, amelyek meghatározzák a műszaki haladás és a gazdasági változások összefüggéseit. Hiszen az oktatástervező csupán így vehet valóságosan is számot azzal a gazdasági étellel, amelynek a számára „kiművelt emberfőket” tervez. A szerző három döntő megállapítást ajánl az oktatástervezők figyelmébe ezzel kapcsolatban: a) az oktatáspolitikai

döntések lényegében véve politikai aktusok, amelyeket a tervező alternatívái mindössze előkészítenek, illetve befolyásolhatnak; b) a tervezőnek nem elegendő a gazdasági momentumokkal számot vetnie, hanem a műszaki fejlődést is ismernie kell; c) végül pedig figyelembe kell vennie mindazt a környezeti tényezőt, amely a tervezéssel kapcsolatos döntéseket motiválhatja.

*

Az 1971. évi 4. számot DESMOND ANDERSON (London) tanulmánya indítja (*Kereskedelmi iskolák Nyugat-Európában*). A gazdasági-kereskedelmi élet és a szervezetek őrjási mértékű fejlődése olyan tényező az iparilag fejlett országokban, amely a hetvenes évek második felében valószínűség szerint igen erősen visszahat majd a középfokú oktatásra is. Az ún. „kereskedelmi iskolák” koncepciója Nyugat-Európában lényegében a múlt század második felében alakult ki, és különböző típusú iskolákat, tanterveket produkált. (Dániában pl. a mezőgazdasági jellegű középfokú oktatásba integrálódik a közgazdasági képzés; Angliában és Írországból viszont a műszaki oktatás keretei közé, míg pl. Belgiumban vagy Hollandiában a nyelvtudásra esik a hangsúly.) Bár világos koncepcióink még nincsenek, írja a szerző, a közgazdasági-kereskedelmi élet megkövetelte sokoldalúság (nyelvi, matematikai, irodagép-technikai és társadalomtudományi ismeretek) valószínűleg az általános középfokú oktatás felé közelíti majd a kereskedelmi iskolákat is.

HORST HÖRNER (Heidelberg) a svéd közép- és felsőoktatás fejlődéséről cikkez (*A svéd közép- és felsőiskolák fejlődési irányzatai*). A svéd iskolareformról néhány év óta számos tanulmány jelent meg; kevés lebontottan azonban föl a fátylat azokról az ideológiai alapokról, amelyek az iskolareform mögött húzódnak. A szerző szerint ezek közül az egyenlő iskolázási esély megteremtésére való törekvés a legfontosabb. De a különböző középiskola-típusba történő beiskolázások megoszlása mindaddig arra mutatott, hogy a középfokú oktatásban erről még távolról sem lehet beszélni. Ezért hozták létre Svédországban nemrég az ún. gimnáziumi iskolát a régi gimnázium, szakközépiskola és szakmunkásképző intézetek egyesítésével. Ennek ellenére számos svéd szociológus és társadalomtudományi szakember azon a véleményen van, hogy a teljes esélyegyenlőséget csak a társadalmi tényezők megváltoztatása árán lehetne biztosítani.

A tanulóáramlás demográfiai modellje című tanulmányt WEN L. LI (Columbus, Ohio) írta. Benne a demográfiai elemzés eszközeit használja föl a tanulólétszám alakulásának előrebecslése végett. Az eddigi eljárások is

rendszerint három adat figyelembevételével végeztek erre vonatkozó számításokat: az előző korosztály halálozási aránya, a lemorzsolódás és az évfolyamisméltés aránya. A tanulmány fő újszerűsége, hogy mind a lemorzsolódási, mind az osztályisméltési arányokat évfolyamonként igyekeznek előrebecsülni. A szerző végezetül azonban megjegyzi, hogy a modell jelenlegi formájában még mindig csak rövid távú előrebecsléseket tesz lehetővé. Ezért ezt a modellt is tovább kell majd fejleszteni az alapul vett sokaság rétegződésének figyelembevételével.

Társadalmi haladás, társadalmi változás és az angol pedagógusképzés címmel MAURICE CRAFT (Exeter) közöl dolgozatot. Az egyre komplexebbé váló társadalomban, hangsúlyozza a szerző, az állampolgár, akit az iskola kinevel, szintén egyre komplexebb személyiséggé kell váljék. Az öt nevelő pedagógus kiképzése tehát a legérzékenyebb mutatója a társadalom fejlődésének. Másfelől viszont természetesen, hogy a pedagógusképző intézmények mint társadalmi szervezetek főként a múlt hagyományaira építkeznek. Ezt a feszültséget a szerző a brit pedagógusképzés példáján világítja meg. A pedagógusképzés itt két ágon fejlődött: az egyetemeken és az ún. „college”-okban, azaz kb. főiskolai szinten. Az egyik ág az egyház, a másik az állam befolyása alatt állott. Napjainkban is tart az erőltetődés az állam által finanszírozott pedagógusképzés javára: 1945 óta három évfolyamos képzést honosítottak meg, koedukált lett a pedagógusképzés, és sokkal liberálisabb, mint a két világháború közti korszakban.

E szám legjelentősebb tanulmányát GILBERT F. PEAKER (Grasmere, Anglia) írta (*Az angol elemi iskola céljai és fejlődése*). A szerző annak a demokratikus elvnek az ismertetésével kezdi cikkét, amely kimondja, hogy minden gyermeknek egyenlő joga van kívánsága, képességei és életkora szerint az iskolázásra. Ez a jelző azonban többféleképp is érthető; ebből alakulnak ki azután azok a viták, amelyek egyfelől a gyermekcentrikus és a tantervcentrikus tanítás hívei, másfelől a pedagógiai segítségnyújtás és a társadalmi körülmények megváltoztatásának szorgalmazói között állanak főm. Hogy az elmúlt esztendőik törekvései mennyire voltak eredményesek, azt különösen azért nehéz statisztikai pontossággal számbavenni, mert nemigen találunk olyan országos adatfölvételt Angliában, amely mintegy két évtizedre visszamenőleg megbízhatóan tájékoztatna. A helyzet tisztán látásához viszont hozzásegít bennünket a nemzetközi összehasonlítás. Ilyen nemzetközi összehasonlításra nyújtott lehetőséget a nemzetközi teljesítményértékelési szövetség (IEA, Stockholm) legutóbbi fölhárítása, amely mintegy húsz ország kutatóintézeteinek részvételével többek között össze-

hasonlító adatokat gyűjtött az olvasásmegértesről is az olvasástanítás kezdő szakaszában. (A szerző ennek a szövetségnek a statisztikai tanácsadója volt éppen úgy, mint nyugdíjaztatása előtt több angol országos jelentés adatgyűjtésének, például a híressé vált Plowden-jelentésnek is.) A nemzetközi összehasonlítás Angliában ismét rámutatott a teljesítmény és a társadalmi származás összefüggésére. Az adatok elemzése többek között azért is fontos, mert jó középiskola is csak kielégítő alapfokú oktatásra épülhet.

A folyóirat 1972. évi 1. számát *A modern nevelésszociológia fogalma* címmel MICHIOA SHIMBORI (Hiroshima) szerkesztette. Tőle származik a bevezető tanulmány is (*Pedagógiai szociológia vagy az oktatásügyi szociológiája*). Ebben a japán egyetemi tanár áttekinti a nevelésszociológiai kutatások elmúlt évtizedét főlvázolja a fejlődés tendenciáit, és rámutat a tudományág fejlődésének problémaira is. Az elmúlt évtized egyik általánosan elterjedt fölismerése, hogy az iskola a jelenkori társadalmak egyik kulcsintézménye. Ezzel szorosan összefügg az a felfogás, hogy napjainkban — elsősorban az iparilag fejlett tőkésországokban — az iskola, a pedagógus és a tanuló társadalmi státusa és presztízse veszélyben van, bár fontosságuk folyamatosan növekszik. A szerző a helyzet jelenlegi állása alapján a következő jellemzőket emeli ki a nevelésszociológia munkaterületén: a nevelésszociológia folyamatosan döntéselőkészítő tudománnyá válik; problémáit interdiszciplinárisan ragadja meg, bevonva a demográfia, társadalomstatisztikát és a közgazdaságtant is; egy-egy társadalom fő kérdéseit nemzetközi összehasonlításban szokás megközelíteni; a mikrovizsgálatokat a makroszociológiai megközelítés váltja föl fokozatosan (különösen az iskola mint hivatal vagy a szakképzés vizsgálata során); végül hogy a nevelésszociológia sajátosan amerikai tudományból nemzetközi tudománnyá vált. Néhány a tudományág problémái közül: a nevelésszociológia gyakorlatilag egybeolvad az ifjúságszociológiával, a kultúrantropológiával vagy a tanítás-tanulási szociológiai vizsgálatával; a csoportmunka megnehezíti az önálló és eredeti elméletalkotást; a döntéselőkészítő jelleg pedig az önálló alapkutatások lefolytatását akadályozhatja.

C. ARNOLD ANDERSON (Chicago) az Egyesült Államokban folyó időszerű nevelésszociológiai kutatásokat ismerteti (*Közkeletű nevelésszociológiai kutatási témák az Egyesült Államokban*). Bevezetőül hangsúlyozza, hogy ekkora tanulmány keretei között aligha lehetséges az ilyen gyorsan fejlődő tudomány teljes kutatási területéről körképet adni, még

egy országon belül sem. A szerző saját érdeklődési körének és beállítottságának megfelelően emelheti csak ki a legjellemzőbbnek tartott kutatási pontokat. Ezek többek között a következők: 1. Miért nem sikerül tökéletesen hozzáigazítani az iskolát a társadalmi igényekhez? 2. Az elmúlt esztendőkből tanulták meg a statisztikusok és a szociológusok, hogy az iskolázással kapcsolatban észlelt adatszóródásokat miképpen használják föl a társadalom rétegződésének jellemzésére, s mindarra, ami ezzel összefügg. 3. Feszültséget okoz egyfelől a tankötelezettség meghosszabbításának igénye, másfelől az a fölismerés, hogy az iskolázás mind nagyobb fokozatú „korrepetálás-jellege” van az előző fokozat munkájának a hagyagsága miatt. 4. Bár a „fehérgallérosok” száma nő, képzettségük és társadalmi státusuk fokról-fokra hanyatlak Amerikában. 5. A nevelésszociológia erőteljesebben együtt kell működjék az oktatásgazdaságtan problémaföltevésével és kutatási szemléletével. 6. A nevelés szerepének növekvő elismerése az oktatásgazdaságtani szemlélettel szemben (tanítás-tanulásközpontúság). 7. A tantervek nem csupán oktatáspolitikai döntéseknek és szakemberek konzultációjának a szüleményei, hanem ezzel együtt és ezen keresztül az adott országban érvényes kultúra kikristályosodásai is. 8. Az iskola megítélése nemcsak költségigény szempontjából szükséges, hanem az általa termelt értékek szempontjából is. 9. Az oktatás és a társadalmi karrier összefüggései. 10. A tanulmányi előmenetel családi-társadalmi kötöttségeinek statisztikai vizsgálata és ennek korlátai. 11. A „társadalmi osztály” és a „társadalmi származás” kategóriáinak differenciálása nélkül való használata anélkül, hogy megfelelő mikrovizsgálatok magyaráznák meg a függő és a független változó kapcsolatait.

ROB WALKER (London) *Nevelésszociológia és az iskolai osztályok élete* címen közölt tanulmányt. A szerző bevezetésül arra mutat rá; a nevelésszociológusok egyelőre hajlamosak arra, hogy az iskolai kudarcok okait elsősorban az iskola társadalmi környezetében keressék. Ez a szemléletmód azonban az oktatáspolitikusok számára meglehetősen kevésbé termékeny; ő ugyanis arra kíváncsi, hogy mit változtasson meg az iskolán belül az eredmények javítása érdekében. Ezek az oktatásügyi elvárások készítenek egyre több nevelésszociológust arra, hogy kérdéseik megoldását az iskolai osztályban keressék, azaz tehát olyan terepen, amelynek módosítása-megjavítása voltaképpen az oktatásügyi szakember tulajdonképpeni munkáját jelenti.

JOSEPH BEN-DAVID (Jeruzsálem) tanulmányának címe: *A tudomány és az egyetemi rendszer*. Benne a szerző a tudományos kutatás helyét és szerepét elemzi az egyetemi-főiskolai oktatás rendszerében. Oktatás és

kutatás egységét első ízben 1809-ben valószínűsítették meg intézményesen, mégpedig Németországban, az akkor újonnan alakult berlini egyetemen. Ez a rendszer tette lehetővé, hogy a tudományos kutatás egy-egy intézetben, az oktatás pedig tanszékeken folyjék, s a kettőt ugyanannak a professzornak a személye kösse össze. Ezt a megoldást legteljesebb módon az amerikai egyetemek vették át, amelyek tulajdonképpen máig a tudományos kutatás központjaiként is szerepelnek. Sajátos intézményi formájuk az ún. „graduate school”, ahol a tudósjelölteket képzik, szemben az ún. „college”-okkal, amelyekben voltaképp egyetemi előkészítés folyik, felsőfokú diplomaszerezési lehetőséggel. Bár a német modellnek tudható be a szerző szerint, hogy a századfordulóra Németország a tudományos kutatás egyik fellegrárává vált világszerte, nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a kutatás és oktatás ilyesfajta összeshívódése olyan világban keletkezett, amely gazdaságilag is más fejlődési fokozatát élte, s hallgatóit tekintve sem tömeg-

képzés volt a főadata, hanem a társadalmi elit kialakítása.

A folyóirat valamennyi számát kisebb közlemények, szakirodalmi könyvismertetés, valamint a szám szerzőiről szóló tájékoztató egészíti ki. Az 1972/1. speciális szám könyvrecenziói is úgy vannak összeválogatva, hogy segítségükkel a nevelésszociológia újabb, időtállóan látszó eredményeivel ismerkedhetünk meg.

A szerkesztés az UNESCO hamburgi neveléstudományi intézetének keretében folyik, s egy nemzetközi szerkesztőbizottság felel érte. Tagjai — az 1972. évi 1. szám tanúsága szerint — a következők: ÁGOSTON GYÖRGY (Szeged), H. LIONEL EIVIN (London), JOHN I. GOODLAD (Los Angeles), GILBERT DE LANDSHEERE (Liege), LOUIS LEGRAND (Párizs), ZÓJA MALKOVA (Moszkva) és TETSUYA KOBAYASHI, az UNESCO hamburgi neveléstudományi intézetének ügyvezető igazgatója.

KOZMA TAMÁS

SZOVETSZKAJA PEDAGOGIKA

1971. 10—12. és 1972. 1—9. szám.

A szovjet iskola napjainkban fejlődésének új szakaszába lépett. Az 1971. évvel elindult kilencedik ötéves tervnek a legfőbb oktatásügyi célkitűzése: a 10 osztályos kötelező középfokú oktatásra való áttérés megvalósítása. E hatalmas feladattal összefüggő problémák megoldásának igénye sokrétű vizsgáldást, kutatómunkát indított meg, vitákat robbantott ki, kísérletek kezdeményezésére serkentett, melyeket híven tükröznek a Szovetszkaja Pedagogika folyóirat cikkei, tanulmányai.

A folyóirat 1971. évi 10. számában G. H. ФЛОНОВ „Az SZKP XXIV. Kongresszusa a személyiség sokoldalú fejlődéséről” című cikkében a szovjet társadalom további fejlődésének a kongresszuson kitért programját ismerteteti. E program megkívánja a személyiség sokoldalú fejlődését és biztosítja is hozzá a feltételeket. Gazdagodik a közösségi tevékenység tartalma s együtt nő a személyiség alkotó aktivitása. A társadalmi munkatevékenység új típusú személyiség kialakulásának alapját veti meg, amelynek belső szükséglete a termelőerők fejlesztésére, a társadalmi viszonyok tökéletesítésére irányuló együttes tevékenység. A szocialista demokrácia fejlődése is fokozza a személyiség alkotó aktivitását, a szocialista termelési mód fejlődése tág teret nyújt ennek az aktivitásnak. A szocialista tudat visszahat a társadalmi gyakorlatra; a világnézet integrálja a személyiség intellek-

tuális és erkölcsi szféráját. A szocializmus adottságai közt megnyílik a lehetőség a munka változtatása egyetemes törvényének az érvényesülésére. Az anyagi termelésben folyó munka többé nem határolódik el a szellemi szférában folyó tevékenységtől; a munkás sokoldalúan fejlett egyénné válik. Mindez megkívánja az iskolától a pályaválasztási irányítás és a politechnikai képzés tökéletesítését. Ehhez a folyamatához hozzátartozik a személyiség eszmei-politikai és erkölcsi nevelése — politikai tudatosságának fejlesztése, marxista—leninista világnézetének, a kommunizmus erkölcsi normáira épülő erkölcsi elveinek a kialakítása. Ehhez megfelelő erkölcsi-pszichológiai környezet szükséges. Ez a nevelőmunka akkor hatékony, ha az embernek a közös munkában való tevékeny részvételével párosul. Az erkölcsi értékrend csak osztályjellegű lehet, hiába igyekeznek szembeállítani ezzel az „általános emberi”-t a szocializmus ellenségei.

E témakörhöz kapcsolódik a folyóirat 1971. 12. számában T. A. ИЛЪИНА „A tudományos-műszaki forradalom és a személyiség sokoldalú fejlesztése” c. cikke. A tudományos-műszaki forradalom következtében a tudomány az emberi tevékenység minden területére behatol, s meggyorsul a tudományos eredmények alkalmazása a termelésben. Jellemző jelenség a tudományok differenciálódásának és integ-